

Съвременните психолози и социолози анализират безрадостния семеен живот и са разтревожени от неустойчивостта на брака и от болката, която тази неустойчивост причинява – както на съпрузите, така и на децата. Ако се вземе предвид огромният брой провалени бракове, може да се стигне до заключението, че изначалният смисъл на брака се оказва неразбираем за съвременния човек.

Днес едни разглеждат брака като брачна институция или просто като частен договор и му придават утилитарен характер, а други го разглеждат единствено във връзка с неговия социален или правен статут. В този случай семейството се превръща в малка частица, клетка от държавния организъм, натоварена с голяма тежест, далеч не по силите ѝ.¹

Всеобща констатация е, че модерният, урбанизираният човек от съвременното западно общество е силно секуляризиран и отрича всички християнски духовни ценности, които са били основа за цялостния живот на неговите предци. Днес дори се говори за постхристиянска култура², заменяща старите ценности с нови, чисто материални и консумативни. Начинът на живот на съвременния човек е строго определен, всеки индивид се стреми (а и е стимулиран от медиите) повече да произвежда и повече да консумира, както материални, така и духовни продукти. Този начин на живот неминуемо се отразява върху взаимоотношенията между мъжа и жената, върху целостта на брака и върху възпитанието на децата. Трафикът на хора, включително деца с цел сексуална експлоатация, прераства в истинска епидемия, а производството на порнографски материали носи на създателите си милиарди долари годишен приход. Лесният достъп до такива продукти чрез различните медии (главно телевизията и интернет) допълнително формира образа на едно консуматорско отношение към мъжа и жената и загубването на личностното отношение към тях (т.е. вместо като уникална личност, образ Божий, човекът се възприема като обект на хедонистични³ страсти).

През последните десетилетия разводите в западния свят драстично са се увеличили, а живеенето без брак е статукво на много млади хора поради факта, че бракът вече се приема или като нещо отживяло, или като своеобразен протест към лицемерието на родителите и техния брак, или като лишен от свобода начин на живот. Изневярата (прелюбодеянието) се приема за нещо нормално, а разводите, породени от войнстващ егоизъм, стават факт, който има тежки последствия най-вече върху децата и тяхната психика. Общението в брака е престанало да бъде истински дълбоко и се оказва все повече на едно психологично ниво, поради което винаги може да бъде прекъснато.

Истинската причина за споменатите проблеми може да се сведе до основния екзистенциален проблем – нарушаване на общението с Бога, което неизбежно води до отчуждение и към човека. От богословска гледна точка отчуждението от другия е равносилно на смърт.

Корените на всичко това обаче не са свързани с модерния начин на живот, те са много по-древни и се простират до прародителския грях на Адам и Ева. Човекът е сътворен за общение и с потенциал за вечен живот. Както Бог няма едно Лице (една Ипостас), тъй като е Бог на любовта и троичното общение, така и човек не би бил наистина образ Божий, ако би останал една затворена в себе си монада, без да отобразява специфичното общение в Своя Творец⁴. Това изразяват и думите на Господа: „Не е добре за човека да бъде сам" (Бит. 2:18). И Той създава Ева от Адам, за да го предпази от тази самота – „мъж и жена ги сътвори и ги благослови, и им даде име „човек" в деня на тяхното сътворение" (Бит. 5:2). При самия творчески акт Адам и Ева са създадени да бъдат като Богове, но съблазнени от дявола и избирайки друг път към богоуподобяване⁵, различен от Божия план за това, те променят начина си на съществуване. Това става поради факта, че първите хора поставят в центъра на своя живот себе си, а не Бога, който е начало и причина на тяхното съществуване. Отделени от Него, те започват да съществуват по законите на тлението и смъртта⁶.

Именно тяхното отчуждение от Бога, разкъсването на битийната връзка и на общението с Него, свежда живота на Адам и Ева до едно автономно съществуване, което черпи сили единствено от тварната им природа. Нещо повече, общението между самите тях също се разрушава. Скриването от лицето на другия, скриването от Лицето на Бога (ср. Бит. 3:8–9), усещането за голота и срам, което съпътства греха, се изразява със съзнанието за факта, че другият до нас ни разглежда вече само като обект на своите желания, той ни обективира, лишавайки ни от неповторимата ни, най-дълбока уникалност, и чрез срама си ние се опитваме да запазим собствената си личност⁷.

Тези проблеми са в основата на нашите взаимоотношения с човека и Бога и до днес и те не могат да бъдат анализирани с помощта на психологията или социологията, които, изхождайки от своите области на изследване, са ограничени от постановката на зададените проблеми⁸.

Как тогава може да се разкрие правилната перспектива на взаимоотношенията между мъжа и жената и как могат да бъдат преодолени проблемите, които се проектират не само в брака, но и изобщо върху общението ни с другите? Отговорът е прост. Човек трябва да се върне към автентичния живот, за който Бог го е създал, а именно живот в общение чрез възстановяването на човешката личност в Христос. Това състояние на човека представлява обратното на отчуждението, т.е. възобновяването на общението, което е съ-битие, преоткриване, евхаристиен диалог с Бога⁹, с конкретна общност и с конкретен човек. Бог е сътворил човека съ-съществуващ. Поради това Църквата отрежда на брака специално място, като дава на мъжа и жената, встъпващи в брак, особено благословение-общение наречено „тайнство“, а тайнство по думите на св. Николай Кавасила е прозорецът, през който Христос като слънце се връща отново, за да пребивава в този свят¹⁰. Изхождайки от това свидетелство, не можем да смятаме тайнството за религиозна санкция на вече съществуващия брак, защото то е живо общение с Христос в светата Евхаристия, в тайната на Неговата Църква.

В тази перспектива бракът като тайнство е общението между двамата съпрузи и на тяхното потомство, което има за основа „тайната Христова“ (Колос. 4:3). Бракът е динамично състояние, в което пренасяме на Бога себе си, нашето човешко единение и общение, а Христос ни освещава и прославя.

Това е изразено в светотайнственото благословение на брака, което има своя най-дълбок смисъл в Евхаристията, в литургията на Църквата¹¹. Именно там в своята идентичност¹² Църквата благославя младоженците за раждането на деца и за умножаването на човешкия род, което е заповед, дадена изначално на прародителите, но същевременно възвестява тяхното прославяне като личности чрез общението им с Христос и един с друг. И ще бъдат двамата една плът. Тази тайна е велика, но аз говоря за (в) Христос и за (в) Църквата (Еф. 5:20–33).

Св. апостол Павел нарича брака тайна, имайки предвид, че потвърден в Евхаристията, той се запазва в Царството на вечността. Това е възможно единствено чрез общението с Вечния и Животворящ Дух, Който животвори Църквата, а чрез Него – и в Христос за слава на Бога Отца. По този начин, чрез общението и връзките на любовта, бракът е призван да бъде място за общение с Бога, а така също да отобразява в себе си тайната

на Светата Троица според думите на Спасителя „Аз съм в Отца, и Отец е в Мене" (Йоан. 14:11). Подобно на това мъжът и жената чрез брака образуват едно същество. Както Отец и Синът остават две различни лица, въпреки че участват в единството на Божествената същност, така и мъжът и жената остават двама и въпреки това именно чрез брака съставляват едно същество. Тайната на Троицата се разкрива донякъде в това, че всяко от лицата в Троицата живее само за Себе Си, но отдава Себе Си на другите Ипостаси така, че всичките Три съ-пребивават в любов една към друга¹³. Този светотроичен модел на брака цели превъзможването на естественото човешко разделение, както и задълбочаването на общението между съпрузите по подобие на Лицата в Троицата.

Следователно в светото тайнство на брака наред с радостта от започването на съвместния живот на младоженците се преживява и единението със Светата Троица, преживява се и реалността на Царството Божие като общение в светата Евхаристия. По този начин биологичните взаимоотношения се разкриват като резултат от общението в любовта и съпътстват брачната общност през целия й земен живот към вечния, който по аналогия есхатологично е описан като брачен пир (ср. Мат. 22:2; Мат. 25:1–12; Откр. 21:9 и т.н.).

Така в своя светотайствен живот Църквата чрез това, което тя е (= общение), дарява на онези, които се венчават в нея, благодатта на новия живот в Христос, където всичко повредено и болно от греха и смъртта се изцелява. Това е възможно единствено чрез дара на Божията благодат, но за да бъде действен той, се изисква и човешкото съдействие-подвиг, преодоляване на природните граници на личността, т.е. нужна е синергия (от гр. συνерγία – "общо действие, сътрудничество")¹⁴ с Бога. В тази синергия човек достига до състоянието на отговорност – към себе си и другите, тъй като осъзнава, че съществува благодарение на Бога като „цар на творението", а приемането на това достойнство неминуемо води до отговорността към семейството, обществото и цялото творение.

В брака естествено присъстват биологичните отношения, в които Църквата се намесва, без да променя любовните човешки взаимоотношения, но същевременно показва истинските измерения на сексуалната любов, т.е. Църквата се намесва, за да освободи любовта в човека от подчинението й като природна необходимост. Следователно от еротична и страстна любовта трябва да се преобрази в αγάπη (безкористна, себеотдаваща любов), която има съединяваща сила, а чрез нея човекът да има агапично отношение (= общение) с ближния и Бога. Това агапично отношение е на съществуване, което открива истината за личността¹⁵.

Чрез взаимния отказ от индивидуалната, егоистична воля и приемането на волята на другия общението на мъжа и жената започва да се изгражда не върху природните основи на сексуалния нагон, а върху основите на евхаристийното общение, които предполагат себе-преодоляване и себе-принасяне чрез участието на брачната двойка в св. Литургия. Така бракът получава облика си не от природните връзки, а от връзките в Небесното Царство. Така християнският брак става място за общение с Бога, в което се реализира предназначението на човека за обожение (θεωσις).

Църквата свидетелства, че единственото място, където еросът може да бъде осъществен и насочен към добро и целесъобразност, е моногамният (единобрачният – μονογαμία), хетеросексуалният, благословен съпругески живот. Свети ап. Павел обяснява това с думите: „Бракът е нещо честно у всички, и брачното легло – чисто" (Евр. 13:4). Следователно брачните взаимоотношения изискват изключително и пълно себеотдаване на двамата съпрузи един към друг¹⁶, т.е. изискват те да станат двамата една плът (ср. Мат. 19:5)¹⁷.

Днес в постмодерния свят има тенденции патологичното да се приема за нормално (ср. Ис. 5:20) и пример за това са т. нар. еднopolови бракове, които са подмяна на съпругеския живот¹⁸. Църквата категорично отстоява брака като хетеросексуален поради това, че Бог „ги създаде мъж и жена" с ясна цел да имат потомство, да се „плодят и множат" (Бит. 1:28) и да продължат Неговото творческо дело чрез съединяването на два живота в едно общо любовно общение и единство. Това е съюзът, който Бог благославя с възможността да бъде ново творение, посредством общата воля на двама души, реализирано в Христос. Единствено в брачната общност, която е насадена в евхаристийната общност на Църквата, съпрузите стават „една плът", и то не само телесно, а една плът като съборна личност в Христос. Всеки друг брак, който не се основава на този евхаристиен принцип, не може да достигне до пълнотата на общението, тъй като Христос е Онзи, Който извършва Тайната на брака. В това тайнство Богочовекът същевременно съединява съпрузите в Себе Си и се явява онази среда за обединение, съюз и общение между тях, която същевременно става гарант на верността, запазвайки ги в уникален съюз помежду им и със Себе Си.

Затова и св. Йоан Златоуст разкрива християнския брак в светлината на общението: „И тъй подобно на това, както Син Божий е от нашето естество, така и ние сме от Неговата същност. И както Той ни има в Себе си, така и ние Го имаме в себе си. „Затова ще остави човек баща си и майка си и ще се прилепи към жена си, и ще бъдат двамата една плът" (Еф. 5:31)...". Той показва, че когато някой остави родителите си, от които е произлязъл, и се събере с жена (става баща), след това бащата, майката и тяхното дете стават една плът, образувана от взаимното съединение, защото поради смесването на семето се ражда детето, тъй че те тримата стават една плът. По същия начин и ние

ставаме с Христос една плът след причастието, и даже много повече, отколкото детето (по отношение на родителите си). А защо става това? Защото така е било отначало¹⁹. С тези думи св. Йоан Златоуст използва аналогията с брака, за да ни покаже предназначението на човека да живее в общение с Бога и ближния²⁰. Тази изначална и същевременно крайна цел на Божието домостроителство – спасението на човека се осъществява в пълнота в евхаристийния живот в Църквата. Ако се съгласим с всичко казано дотук, то неминуемо ще дойдем до извода, че сексуалните взаимоотношения извън християнския брак не могат да постигнат изконната си цел, а днешните брачни съжителства-конкубинати²¹ опорочават брака и не са „дори начало на брак“²².

Вече стана въпрос, че според православното разбиране целта на брака е в общението и прославянето му в Царството Божие. Децата не са цел, а естествена последица от брачното общение. Днес често съпрузите по някаква причина нямат деца, следователно мъжът и жената би трябвало да се събират в общност-семейство, за да изживеят живота си във взаимна любов, в преодоляване на индивидуализма и егоизма си, в разширяване границите на личността, което е подготовка за вечния живот в нетленното Царство.

Бракът е общочовешко явление, той е динамичен и целеустремен към съвършенството. Бракът е символ и на мъченичеството, а мъченик означава свидетел (μάρτυρας), т.е. онзи, който свидетелства пред целия свят ценността на това, в което вярва и за което живее²³. Това е символиката на увенчаването на главите на новобрачните с прощението Господ да „възприеме венците им в Царството Си“²⁴, както е възприел и венците на множеството свидетели-мъченици. Чрез тази аналогия Църквата призовава всеки жених и невеста да свидетелстват за любовта чрез общението, подвига, жертвата и новия живот в Христос. За да могат младоженците да бъдат истински свидетели, мъжът и жената трябва да приемат в отношенията си един към друг същия вид и качество на верността и саможертвата, която Христос прие за Своя народ, т. е. по подобие на кръстната и спасителна любов на Христа. Единствено така съпружеският живот е отображение, икона на съюза между Христос и Църквата²⁵.

От всичко, казано дотук, можем да стигнем до извода, че само в Църквата, в св. Евхаристия е възможно възстановяването на загубеното общение между Бога и човека и връщането на човека към корените на автентичните взаимоотношения до Грехопадението. Това е единственият път за преоткриването на брака в съвременното общество. Това нужно преображение на човешката природа и воля възвръща автентичния живот на човека, като същевременно осмисля брака, отношениято ни с другия човек, простирайки тези взаимоотношения отвъд смъртта. По тази причина Църквата проповядва, че неразторжимостта на брака е едно от съществените му свойства: „което Бог е съчетал, човек да не разлъчва“ (Мат. 19:6). Тези думи на Христос

не са продиктувани от невъзможността за прекратяване на брака, а от трагичните последици след това. Самият развод представлява отхвърляне на харизматичния и тайнствен смисъл на брака, отхвърляне на общението както с брачния партньор, така и с Бога. Поради това прелюбодейците, т.е. онези, които са отхвърлили (= изневерили на) своята брачна общност, които са я осквернили, разсекли и омърсили, се отлъчват от Църквата, от нейното евхаристийно събрание. На виновните се налага дългогодишна епитимия²⁶, чиято единствена цел е те да осъзнаят отдалечаването си от Църквата, в която е изворът на Живота. С тази забрана за участие в евхаристийното събрание се цели осквернилият брака да осмисли греха си, да принесе плодове на покаяние и да се върне в брачната общност.

Ако обаче бракът наистина завърши с развод, това според Христовото свидетелство е в резултат на „ожесточението на човешкото сърце“ (ср. Мат. 19:8), което отхвърля Божиите заповеди. С думите „отначало не беше тъй“ (Мат. 19:8) Христос показва, че разводът е пряко свързан с грехопадението, с отхвърляне на Бога и човека, с отхвърляне на пълното единство, в което се осъществява личностното двоично единение между мъжа и жената.

Така разкрит, разводът е нещо чуждо, привнесено отвън доброто и целесъобразното. Той разрушава брачната общност, но същевременно разрушава и църковната, в която бракът е сключен. Поради това Църквата винаги е предупреждавала за отговорността на брачните партньори. Ако бракът се разгледа в перспективата на личността и ако се приеме твърдението, че в него съпрузите имат една плът, едно цяло, то разводът неминуемо представлява шизофрения, раздвояваща и раздробяваща човека. Такова състояние може да се опише като „нравствена ерес“²⁷, понеже както догматичната ерес воюва с Троицната тайна на единството на Божествените Ипостаси, така и разводът разрушава единството на брака, което, както споменахме, е по образ на Божествената Троица. На въпроса: „Защо тогава днес Православната църква разтрогва брака?“, може да бъде отговорено, че Църквата не разтрогва брака, а само „констатира“, че между съпрузите е унищожена основата на брака – общението в любовта²⁸. Църквата днес предупреждава, че разводът е една от най-големите и чести трагедии, които могат да сполетят съвременния човек. Тя настоява християнските бракове да се сключват от достатъчно зрели хора, които да защитават брака си и да се грижат за него, които да воюват с духа на индивидуализма и егоизма и да смекчават с помощта на Божията благодат жестокото и кораво сърце, което често се оказва глухо за плача и скръбта на брачния партньор и на децата. Ето защо в трагедията на развода е нужна подкрепата на Църквата, защото отговорността за разводите и последствията от тях, както вече казахме, носи цялата църковна общност. Това означава, че християните трябва да възпитават не главно с думи, а със свидетелството на своя брак, живот и жертва. Що се отнася до съвременното разбиране за допустимостта на аборта, това само по себе си говори за изумителното безчувствие на човека и въобще на обществото – към живота на отделната личност. Абортът е истинско убийство, а

убийството представлява абсолютен отказ от общение, завършващо в дадения случай със смъртта на най-беззащитните.

Лицемерно и нечовешко е да се мисли, да се говори за святост на самия човешки живот и в същото време да се разрешава и узаконява убийството, наречено аборт. В страна, където абортът е узаконен, никой – започвайки от правителството и свършвайки с обикновения гражданин – няма право да говори, че човешкият живот е светиня, защото абортът е убийство²⁹. Брак, в който децата са нежелани, е основан на повредена егоистична и похотлива любов. Давайки живот на друг, човекът подражава на творческия акт на Бога и отказвайки се от това, той не само отхвърля общението със своя Творец, но изкривява и поврежда своето собствено битие, защото без желание да подражава на Твореца на живота и Отца, човекът отказва да бъде „образ и подобие Божие“. Що се отнася до семейство, което съзнателно се лишава от най-великата радост на детераждането и възпитанието на децата си, то е наистина достойно за съжаление. От най-древни времена децата винаги са разглеждани като Божие благословение и е невъзможно да съществува християнски брак без чистото и горещо желание на двамата родители да притежават тази радост и да я споделят помежду си.

Абортът, извършващ се от двойка или от жена, която е допуснала да зачене нежелано от нея дете и която иска да се отърве от него, не е нищо друго, освен престъпление – предумишлено убийство. Жените, извършили аборт, не знаят какви ще са последствията – и психични, и физиологични³⁰. Поради това, ако в църковната общност има бременно младо момиче, то трябва не да бъде осъждано и изолирано, а да бъде подпомагано по всякакъв начин да роди и да се грижи за детето си. Същото се отнася и за самотните майки и жени. Тази грижа на църковната община не е израз на филантропия или морал, тя е израз на евхаристийното отношение към другите.

В заключение можем да кажем, че значението на брака като тайнство не може да бъде осъзнато извън евхаристийния контекст, извън общението с Христос и св. Литургия. В това са вярвали и древните християни, които са сключвали брак единствено във времето на Божествената Литургия³¹, когато женихът и невестата са се причастявали с тялото и кръвта на Господа, като са вярвали, че само чрез св. Дарове двамата са могли да станат една плът и тяхната връзка да бъде вечна, както вечен е Христос (ср. Евр. 13:8).

Християнски бракове, сключени извън евхаристийното събрание, или съпрузи, които никога не са участвали в трапезата Господня, макар и венчани в Църквата, е невъзможно да реализират истински своя брак и той да бъде място на общение с

Живия Бог. Но тези, които основават своя брак в Господа, грижейки се за другия повече, отколкото за себе си, в св. Литургия предвкусят непрестанно невечерния ден на вечното Царство. Такива съпрузи никога и с нищо не могат да се съгласят, че бракът им ще съществува само „докато смъртта ни раздели“. Те са убедени в неговата вечност, тъй като той е „венчаване със слава и чест“³² в Христа, Възкръсналия истински Бог и истински Човек.

Такъв е дарът на новия вечен живот, дарът на общението, основано в евхаристийните дарове на св. Литургия, като реализиране на единството с Бога, с брачния партньор и с всеки ближен.

Протоиерей Добромир Димитров е роден през 1976 г. в гр. Русе. Завършил е магистратура по иконография (2002 г.) и магистратура по теология (2006 г.) в Православния богословски факултет на ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. От 2008 година е редовен асистент по църковно право към катедра „Историческо и практическо богословие“ към Православния факултет във Велико Търново. Ръкоположен е за клирик на Българската православна църква през 2001 година.

1 Вж. Сурожки, митр. Ант. Брак и подвижничество. С., 2001, с. 14–15.

2 Вж. Бигович, Р. Църквата и постмодерността. – Във: Църква и общество. С., 2003, с. 304.

3 От гръцки ἡδονισμός – 'удоволствие'.

4 Вж. Staniloae, D. Teologia Dogmatica Ortodoxa. IBMO, Bucuresti, 1997, vol. 1, p. 130.

5 Богоподобие им предлага и дяволът – нещо, което Адам и Ева приемат като вложено в тях. По този начин те с(ъ)грешават, т.е. пропускат своето предназначение. Оттам и думата грях (ἁμαρτία – 'пропуск, грешка').

6 Вж. Пенов, Здр. Основи на Православната вяра. В.Т., 2008, с. 91.

7 Вж. Янарас, Хр. Грехопадението. Мирна. С., бр. 13, 2001, с. 14.

8 Вж. Майендорф, Й. Брак в Православии. М., 1995, с. 219

9 Вж. Тутеков, Св. Търсенето на „другия: богословски отговор на едно постмодерно предизвикателство – Във: Личност, общност, другост. ВТ., 2009, с. 288–289.

10 „Чрез светите тайнства Слънцето на Правдата влиза като през прозорец в този тъмен свят“. – Св. Николай Кавасила, За живота в Христос 1, PG 150, 504B.

11 Църквата до IX век не познава последование на брака, което да е независимо от св. Евхаристия. За повече подробности вж. Майендорф, Й. Цит.съч., с. 231.

12 Вж. Ζηζιούλας, Ι. Η ταυτότητα της Ἐκκλησίας// Διάβαση, №7, μάιος–ιούνιος, 1997, σ.

6–13.

13 Янарас, Хр. Вера Църкви, Москва, 1992, с.73.

14 Майендорф, прот Й. Византийско богословие, С., 1995, с. 247.

15 Тутеков, Св. Добродетелта заради истината. ВТ, 2009 с.171.

16 Множество ереси и крайни течения под влияние на монашеството са отричали сексуалните взаимоотношения в брака, което е наложило Църквата съборно да ги защити. Така 5-о апостолско правило гласи: „Епископ, презвитер или дякон да не изпъжда жена си под предлог на благоговение; а ако я изпъди, да бъде отлъчен от църковно общение; ако пък остане непреклонен, да бъде низвергнат от свещен чин". За същото говори и 51-во апостолско, но по-обстойно: „Ако някой епископ, презвитер, дякон или изобщо от свещен чин отбягва от брак, месо, вино не заради подвиг на въздържание, а за това, че се гнуси, като е забравил, че всичко е много добро и че Бог, създавайки човека, създал ги е мъж и жена, и по тоя начин хулейки, злослови създанието – такъв или да се поправи, или да бъде низвергнат от свещен чин и от Църквата. Същото се отнася и за лаик (мирянин)".

Вж. 1-во, 5-о, 9-о, 21-во на събора в Гангра (първ. пол. на IV век) и др. Вж. Правила на Св. Православна църква. С., 1936, с. 5; 72; 245–247.

17 Ако човекът се разглежда в биологична перспектива, неговата сексуална идентичност се определя с думата „пол". Интересна е славянската дума, която използваме и до днес, т.е. думата половина –половината на едно цяло. Вж. Полный церковнославянский словарь. Сост. свещ. Гр. Дьяченко. М., 1900, с. 452.

18 До този момент шест държави от Европейския съюз са узаконили еднополовите бракове (Белгия, Холандия, Испания, Швеция, Норвегия и Португалия), а десет европейски държави разрешават осиновяването на дете от гей двойки. Относно претенциите за брак и осиновяване от хомосексуални двойки в Европейския съюз вж. www.ilga-europe.org

19 Св. Йоан Златоуст. Тълкование на посланието до Ефесяните. Беседа 20, 5. С., 1942, с. 49–50.

20 Може смело да се твърди, че това общение се реализира както в брака, така и в монашеската общност и че това са двете страни на една и съща монета и не бива да бъдат противопоставяни. Вж. Сурожки Ант. Брак, монашество, Църква. – В: Бракът като подвижничество. С., 2005, с. 57–73.

21 Конкубинатът в римското право е бил трайно съжителство между мъж и жена без намерение за встъпване в брак поради законни пречки за сключването му или поради различно социално положение на мъжа и жената. Бракът между тях бил нежелан и неподходящ. Днес много двойки, нямащи пречки за сключване на законен брак, живеят под такава форма. За съвременния мета-брачен човек Вж. Николчев, Д. Брак, развод и последващ брак в Православната църква. С., 2006, с. 292–302.

22 Св. Василий Велики в своето 26-о правило говори: „Блуд не е брак, нито начало на брак; затова ония, които са се съединили чрез блуд, по-добре е да се разлъчват, ако е възможно; а ако упорито продължават съжителството си, нека се накажат с епитимия, определена за блудство, и да се оставят в брачно съжителство, за да не би да стане нещо по-лошо." Вж. Правила на Св. Православна църква, с. 421.

23 Вж. Сурожки, митр. Ант. Цит. съч., с. 30.

24 Вж. предпоследната молитва в последованието на тайнството брак в Требника.

25 Най-съвършеният образ на тази пълнота е даден в т.нар. Сватба на Агнеца,

представяща Църквата като Невеста на Агнеца (ср. Откр. 21:9), а Агнецът е Христос, който е отдал живота си за нея. Двата образа на Агнеца и Невестата говорят за съвършенното вечно общение чрез жертвената докрай, ликуваща любов.

26 Вж. правило 87-о на VI вселенски събор, 20-о на Анкирския и правилата на св. Василий Велики 7-о, 77-о, 58-о на кападокийския светител гласи това: „Който е прелюбодействал, (в продължение на) петнадесет години да не се причастява със светите тайни, разпределени така: четири години да е с плачещите, пет да слуша (писанията), две да е с припадащите и една година да стои с верните, без причастие". – Правила на Св. Православна църква, с.428.

27 За термина етическа, нравствена ерес вж. Мандзаридис, Г. За целите и основите на християнския живот

<https://www.pravoslavie.bg/Праксис/За-целта-и-основите-на-християнския-живот>

28 Милаш, еп. Ник. Православно црквено право. Београд–Шибеник, 2004, с. 669.

29 Вж. Сурожки, митр. Ант. Пос. съч. с. 54.

30 Св. Василий Велики в своето 2-ро правило разсъждава за реалната опасност за живота на жената, подлагаща се на аборт. „Която умишлено погуби заченат в утробата си плод, подлежи на наказание за убийство. Ние не правим тънка разлика, дали плодът е добил вече образ или е още без образ, защото тук не се изисква отговорност само за онова, що има да се роди, а и за това, че (такава жена) се е изложила на опасност, тъй като жените много често умират от такива опити". Вж. Правила на светата Православна църква, с. 411. Въпреки че днес медицината е напреднала, винаги има риск за живота на абортиралата жената. Редица авторитетни изследвания анализират също така сериозните травматични състояния след аборт: депресия, самоубийство, стерилитета при жените. Тези изследвания потвърждават актуалността на думите на св. Василий Велики. Вж. http://www.lifeissues.net/writers/shu/shu_13mentalhealthabr.html.

31 Вж. Майендорф, Й. Брак в Православии, с.259

32 „Господи, със слава и чест ги венчай!" (Възглас при благославянето на главите на младоженците с венците). Вж. Последованието на тайнството брак в

Требника.{jcomments off}